

Тема уроку. Види підприємств у будівництві. Особливості їх функціонування.
Мета уроку: ознайомити учнів з видами підприємств у будівництві, особливостями їх функціонування

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань і вмінь

Запитання для перевірки раніше вивченого матеріалу

- На які дві групи поділяються учасники будівельної діяльності за статусом?
- Де визначено правовий статус інвестора?
- Чим регулюється правовий статус замовника?
- Хто виступає у ролі державних замовлень на виконання будівельних робіт?
- Що відображає правовий статус підрядника?
- На підставі чого діє Держбуд?
- Як діють органи місцевого самоврядування відносно будівельних організацій?
- Яку відповідальність несуть учасники будівельної діяльності у відповідальності за скоєння правопорушень?
- Які правовідносини відповідальності у процесі будівництва, що здійснюється за державні кошти?
- Чи сплачує виконавець робіт замовнику пеню у випадку невиконання ними робіт в час вказаний у договорі?
- Хто має право використовувати і коли оперативно-господарські санкції?
- Чи може замовник розірвати контракт із підрядником?
- Які умови створення підприємств ви знаєте?
- Яким чином відбувається реєстрація підприємств?

II. Формування нових знань.

Поняття підприємства та його характерні ознаки

Підприємство - самостійний суб'єкт господарювання, створений засновником для задоволення особистих і суспільних потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, торговельної та господарської діяльності, має права юридичної особи, тобто має право укладати угоди, здійснювати виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою отримання прибутку або створення соціального ефекту; організаційно відокремлена та економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботи або надає платні послуги).

Місія підприємства - це головна мета підприємства, тобто чітко визначена причина його існування. Місія сучасного підприємства полягає у виробництві продукції (наданні послуг) для задоволення потреб ринку та одержання максимально можливого прибутку.

На основі місії визначаються загально фірмові цілі.

Підприємство набуває прав юридичної особи з дня державної реєстрації.

Характерні ознаки підприємства:

zareєстрований суб'єкт підприємницької діяльності і має всі атрибути юридичної особи - статут, розрахунковий рахунок, баланс, печатку, назву, товарний знак тощо;

виконує господарські функції, виготовляє продукцію (товари) чи надає платні послуги;

-зберігає умови постійного повторення процесу виробництва - індивідуального відтворення;

-проходить (повторює) життєвий цикл (створення-розвиток-криза-санація(оздоровлення)-банкрутство-ліквідація);

-має майно, завдяки чому може виконувати господарські функції, зобов'язання перед партнерами, державою, приймати рішення, зберігати індивідуальне відтворення, не порушувати (повторювати) життєвий цикл.

Принципи діяльності підприємства:

вільний вибір видів діяльності;

-залучення майна і коштів юридичних і фізичних осіб;

-самостійна розробка виробничої програми;

-вільне наймання робочої сили;

-вільне розпорядження прибутком;

-самостійне здійснення ЗЕД і використання валютної виручки.

Види підприємств і їх характеристика:

-за формою власності майна:

-індивідуальне - засноване на приватній власності фізичної особи та виключно на її праці;

- сімейне - засноване на власності та праці членів однієї сім'ї;

- приватне - засноване на власності окремих громадянина з правом найму робочої сили;

- колективне - засноване на власності кооперативу, трудового колективу підприємства, іншого статутного товариства, громадської та релігійної організації;

- державне комунальне - засноване на власності адміністративно-територіальних одиниць;

- державне - засноване на загальнодержавній власності;

- за належністю капіталу:

- національні;

- спільні - на поєднанні різних форм власності, в т.ч. із залученням іноземного капіталу;

- іноземні - на власності іноземних осіб;

- за правовим статусом і формою господарювання:

- одноосібні (власність 1 особи або родини, несе відповідальність за свої зобов'язання усім своїм майном);

- кооперативні (добровільне об'єднання громадян з метою спільної діяльності);

- орендні;

господарські товариства:

- повне товариство - всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язання підприємства усім своїм майном.

-з обмеженою відповідальністю - має статутний фонд, поділений на частини, розмір котрих визначається засновницькими документами; його учасники несуть відповідальність в межах їх вкладів;

- командитне - поряд з членами з повною відповідальністю, включає 1 чи більше учасників, відповідальність котрих обмежується особистим вкладом у майно такого підприємства;

- акціонерне (товариство, статутний фонд якого поділений на визначену кількість акцій) - публічне, закрите;

за масштабами діяльності:

малі: кількість працюючих не більше 50 чол. і річний оборот до 500тис. євро;

середні (50-1000 чол. 500-5 млн. євро);

великі (більше 1000 чол. / більше 5 млн. євро).

за метою і характером діяльності:

комерційні і некомерційні;

за наявністю влади на ринку:

конкурентні, олігопольні, монопольні;

за характером економічної діяльності:

виробничі, торговельні, фінансово-кредитні, посередницькі, науково-виробничі та ін.;

за галузевим складом:

промислові, будівельні, с/г, транспортні, торгові, страхові, лізингові, банківські, туристичні та ін.;

за технологічною (терит.) цілісністю і ступенем підпорядкованості:

головні (материнські), дочірні, асоційовані, філії.

добровільні об'єднання підприємств:

Цілі підприємства

На основі загальної місії підприємства формулюються, розробляються і встановлюються загально фірмові цілі, які являються певними конкретними завданнями, що постають перед кожною фірмою на шляху здійснення місії.

Цілі підприємства повинні відповідати певним *вимогам*:

По-перше, вони мають бути конкретними і вимірюваними. Формулювання цілей в конкретних формах створює вихідну базу відліку для наступних правильних господарських та соціальних рішень щодо діяльності підприємства (фірми). Завдяки цьому можна більш обґрунтовано визначити, наскільки ефективно підприємство (фірма) діє у напрямку здійснення своїх цілей.

По-друге, цілі підприємства повинні бути орієнтовані у часі, тобто мати конкретний горизонт прогнозування. Цілі звичайно встановлюються на тривалі або короткі проміжки часу. Довготермінова мета має горизонт прогнозування, що дорівнює п'яти рокам, інколи більше (7-10 років) - для передових у технічному відношенні фірм; короткотермінова - в межах одного року.

По-третє, цілі підприємства мають бути досяжними, аби слугувати підвищенню ефективності його діяльності. Недосяжні або досяжні частково цілі спричиняють певні негативні наслідки, зокрема блокування прагнення працівників ефективно господарювати і зменшення рівня їх мотивації, погіршення показників

інноваційної, виробничої і соціальної діяльності підприємства, зниження конкурентоспроможності його продукції на ринку.

По-четверте, з огляду на динаміку ефективності виробництва множинні цілі підприємства повинні бути взаємно підтримуючими, тобто дії і рішення, що необхідні для досягнення однієї мети, мають не перешкоджати реалізації інших цілей. Супротивне може привести до виникнення конфліктної ситуації між підрозділами підприємства, відповідальними за досягнення встановлених цілей.

Зрештою цілі підприємства мають бути чітко сформульовані для кожного виду та напрямку його діяльності.

Варто також знати, що цілі підприємства (фірми) будуть значущою частиною стратегічного планування у тому випадку, якщо вони не лише правильно сформульовані і ефективно систематизовані, але й про них достатньо інформовано весь персонал і відпрацьовано дійову систему стимулювання їх здійснення.

Головні напрямки діяльності підприємства

У практиці господарювання кожне підприємство (фірма), що є складною виробничо-економічною системою, здійснює багато конкретних видів діяльності, котрі за ознакою спорідненості можна об'єднати в окремі головні напрямки діяльності підприємств

Вивчення ринку товарів або ситуаційний аналіз. Він передбачає комплексне дослідження ринку, рівня конкурентоспроможності і ціни на продукцію, інших вимог покупців товару, методів формування попиту і каналів товарообігу, зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства;

2) інноваційна діяльність, яка охоплює науково-технічні розробки, технологічну і конструкторську підготовку виробництва, впровадження технічних, організаційних та інших нововведень, формування інвестиційної політики на найближчі роки, визначення обсягу необхідних інвестицій тощо;

3) виробнича діяльність, тобто обґрунтування обсягу виготовлення продукції певної номенклатури і асортименту відповідно до потреб ринку; формування маркетингових програм для окремих ринків і кожного виду продукції; збалансування виробничої потужності і програми випуску продукції на поточний і кожний наступний рік прогнозного періоду; забезпечення виробництва необхідними матеріально-технічними ресурсами; розробка і дотримання узгоджених у часі графіків випуску продукції;

4) комерційна діяльність - реклама, організація збуту продукції, розвиток системи товарних бірж, стимулювання покупців;

5) після продажний сервіс, що включає в себе гарантійне обслуговування, пусконаладжувальні роботи, забезпечення запчастинами тощо.

До інтегрованого напрямку, що охоплює багато видів, відноситься:

6) економічна діяльність, що включає стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва, зовнішньоекономічна та фінансова діяльність тощо. Цей напрямок пронизує усі інші напрямки, є визначальним для регулювання всіх елементів в системі господарювання підприємств.

7) соціальна діяльність - має непересічне значення, оскільки вона впливає істотно на ефективність усіх інших її загальних напрямків і конкретних видів.

Для появи такого феномена, як підприємництво, для перетворення його в основну організаційну форму виробництва, необхідні певні умови. Для країн з ринковою економікою існують наступні загальні умови розвитку підприємництва:

- 1) стабільність державної економічної і соціальної політики;
- 2) позитивна громадська думка ставлення до підприємництва;
- 3) пільговий податковий режим;
- 4) наявність розвинутої інфраструктури підприємництва;
- 5) ефективна система захисту інтелектуальної власності.

Необхідною умовою ефективного ведення будівельного виробництва є досягнення високого рівня продуктивності праці, економічна суть якої полягає у зменшенні її кількості на виробництво одиниці продукції.

У будівельній індустрії працює, приблизно, 14 відсотків від загальної чисельності робітників і службовців, які зайняті в матеріальному виробництві. Підвищення рівня індустріалізації й якості будівництва і механізації трудомістких процесів внесло серйозні зміни, як в технологію будівельного виробництва, так і в його організацію і управління. Прагнення України до створення соціально орієнтованої ринкової економіки, вибір інноваційної дороги розвитку, поворот у бік зміцнення реального сектора господарства об'єктивно вимагають нових підходів до розвитку всіх сфер і галузей національного господарства, у тому числі будівництва. Передбачається здійснення його якісних перетворень, спрямованих на формування нової подоби будівельного виробництва, що відповідає сучасним вимогам. Багато в чому це пов'язано з вибором вірної стратегії розвитку будівництва, що обумовлює необхідність наукового забезпечення її розробки і реалізації.

У вирішенні даної проблеми особливе місце відводиться трудовим ресурсам підприємства. Лише на такій основі стає можливою постановка правильних цілей і завдань, що відповідають реаліям будівництва, що склалися, і задоволенню потреб підприємства на перспективу.

Основні напрямки діяльності роботи підприємства:

- капітальний ремонт, реставрація будівель і споруд виробничого і невиробничого призначення по замовленню населення;
- загальнобудівельні роботи;
- виконання монтажних робіт;

Кадровий потенціал суб'єктів будівельної діяльності формується за рахунок трудових ресурсів, які пропонує ринок праці. Мета аналізу кадрового потенціалу підприємства полягає в якісній оцінці трудових ресурсів, ефективності їх використання та виявлення внутрішньовиробничих резервів підвищення продуктивності праці, виправданого зниження матеріаломісткості продукції та соціального захисту працівників.

Для реалізації мети аналізу кадрового потенціалу підприємства необхідно вирішити такі основні завдання:

- вивчення й оцінка забезпеченості підприємства і його структурних підрозділів робочою силою в цілому, а також за категоріями і професіями;

- дослідження організації праці на підприємстві;
- оцінка ефективності використання робочих кадрів за рівнем продуктивності праці та трудомісткості продукції;
- оцінка динаміки і структури коштів на оплату праці працюючих;
- виявлення резервів покращення використання кадрового потенціалу підприємства з огляду на виробничо-фінансові результати.

Основні принципи організації і управління будівництвом.

Будівництво - це одна з галузей матеріального виробництва, від розвитку якої залежить розвиток інших галузей виробництва, а також матеріальний добробут людей. На розвиток будівельного виробництва впливає правильна організація його, система управління, технічне оснащення, кваліфікація і стабільність кадрів та інші фактори.

Організаційно будівельні роботи можна виконувати двома способами: господарчим і підрядним. При господарчому способі їх виконують силами і засобами певного підприємства або організації, які будують для себе. Кожне підприємство залежно від асигнувань, виділених на капітальне будівництво, організовує у себе невеличку будівельну організацію, купує необхідні машини, механізми і матеріали, наймає робітників будівельних спеціальностей, тобто підприємство створює для себе невелику будівельну базу. Після використання асигнувань і закінчення будівництва створена будівельна база ліквідується. Таким чином, господарчий спосіб не сприяє розвитку будівництва і його індустріалізації.

При підрядному способі будівельно-монтажні роботи виконують спеціальні будівельні організації. Постійно діюча будівельна організація, оснащена могутньою будівельною технікою, із сталими висококваліфікованими кадрами здатна оперативно і швидко будувати. Нині для виконання певних обсягів будівельних робіт підприємство (замовник) складає договір з будівельною організацією, яка виступає як підрядник. Підрядник, що має досвід організації будівельних робіт, значно швидше виконує роботи, ніж під час виконання їх господарчим способом. Житлові, культурно-побутові і промислові будівлі споруджують різні будівельні організації. Контроль за діяльністю цих організацій, фінансування будівництва і його планування здійснюється через Державний комітет України у справах містобудування і архітектури (Держкоммістобудування України) та територіальні управління будівництва при обласних і міських держадміністраціях.

Найвищим координаційним органом будівельників є: Держкоммістобудування України, який координує і спрямовує роботу будівельних організацій. Він здійснює контроль за виконанням рішень уряду країни з питань будівництва, розробляє наукові проблеми, нормативні документи і технічні умови, контролює роботу проектних організацій, розглядає і затверджує типові проекти, спрямовує роботу на розвиток технічного прогресу в будівництві.

Виконання планів будівництва і строків проведення будівельних робіт багато в чому залежить від правильної організації управління, гнучкості й оперативності керування будівельними організаціями.

Останнім часом дрібні будівельні організації об'єднуються в укрупнені спеціалізовані будівельні трести й управління з одночасним скороченням адміністративно-управлінського персоналу. У великих містах країни організовано домобудівні комбінати, які об'єднують у собі функції заводу будівельної індустрії і будівельно-монтажної організації. Це дало змогу широко застосувати у будівництві механізацію, скоротити витрати на утримання адміністративно-управлінського апарату, підвищити продуктивність праці і знизити вартість будівельних робіт.

У великих містах будівництво ведуть головні будівельні управління, корпорації або холдингові компанії, що створюються при міських радах (міській адміністрації), які керують будівництвом через територіальні загально-будівельні і спеціальні будівельні трести та управління. На рис. 1 подано спрощену схему Державної комунальної будівельної корпорації «Київміськбуд», яка дає уявлення про підпорядкованість різних будівельних організацій. Усі трести цієї компанії є акціонерними об'єднаннями.

Основними організаційними формами будівельних підприємств є трести й управління. Причому управління, що входить до складу тресту, є будівельною організацією, яка працює на господарському розрахунку і безпосередньо здійснює будівельно-монтажні роботи. Управлінню надається право самостійно складати договори із замовниками і здавати їм закінчені об'єкти, будівельні трести, до складу яких входять будівельні, монтажні, обслуговуючі й інші організації, залежно від характеру роботи, бувають будівельні, спеціальні та будівельно-монтажні. Будівельний трест виконує загально-будівельні роботи (земляні, мулярські, теслярські, покрівельні тощо) здебільшого в межах певного району або міста. Спеціалізований трест виконує спеціальні види будівельних робіт (монтаж санітарно-технічного устаткування: водопровід, каналізацію, опалення, підведення теплових мереж, каналізації тощо) на всіх будівельних об'єктах міста чи району. Будівельно-монтажний трест виконує загально-будівельні й спеціальні роботи.

Будівельні роботи трести виконують через відповідні будівельні, спеціальні або будівельно-монтажні управління.

Виробничою діяльністю тресту або управління керує апарат, кількісний склад якого регламентується типовими штатами. У штатному розкладі тресту або управління вказується їхня структура, кількість штатних одиниць адміністративно-управлінського персоналу і місячний заробіток працівників. Керує кожною будівельною організацією за принципом єдиного керівництва управляючий (начальник).

Перелік і назви відділів залежно від обсягу робіт і умов виробництва можуть змінюватися. Роботами на будівельному майданчику (об'єкті) керує виконавець робіт (виконроб), який передає робітникам усі вказівки через майстра і бригадирів. Крім того, виконробу підпорядковані технік-нормувальник, господарський майстер, комірник і табельник.

Перехід будівельних організацій на повний господарський розрахунок (госпрозрахунок) і самофінансування потребує нових форм організації і управління будівництвом, при яких адміністративно-командні методи

керівництва фактично втрачають силу. Замість них починають діяти економічні фактори: господарська самостійність підрядної організації, рентабельність її, матеріальні стимули і заохочення всіх працюючих в скороченні строків будівництва і підвищення його якості тощо.

Щоб стимулювати працю, застосовують такі форми її організації, як колективний і орендний підряди, організацію будівельних кооперативів, акціонерних товариств, концернів тощо.

При переході на колективний підряд будівельна організація отримує певну господарську самостійність, що дає їй змогу при підтримці всього колективу перейти на повний госпрозрахунок і самофінансування. При цьому всі питання господарської діяльності вирішуються з урахуванням колективного економічного інтересу всіх працюючих. Праця робітників, інженерно-технічних працівників і службовців при колективному підряді оплачується згідно з коефіцієнтом трудової участі (КТУ) кожного з них. Відповідне положення щодо застосування КТУ для різних категорій працюючих розробляють в цій самій організації і після обговорення і згоди трудового колективу застосовують на практиці.

Більш прогресивною формою господарської діяльності будівельної організації є оренда і орендний підряд.

У цьому разі будівельна організація стає повністю самостійною, а все майно її (машини, механізми, обладнання тощо) переходить у колективну власність працюючих. Прибуток орендної організації розподіляється за згодою колективу на оплату праці, розвиток виробництва, соціальні потреби тощо. Основні фонди й інші матеріальні цінності передаються в оренду колективу відповідної організації за договором строком на 5-50 років. У договорі зазначаються балансова вартість основних фондів й інших матеріальних цінностей, що передаються в оренду, строк оренди, суми орендної плати за використання обладнання, зобов'язання орендаря щодо виконання державних замовлень на будівництво та орендодавача щодо забезпечення орендної організації матеріалами, інструментами, запасними частинами та інші положення.

Надалі працівники орендної організації можуть викупити матеріальні цінності або одержати їх безкоштовно від держави і перетворитись на кооператив або акціонерне товариство. На відміну від орендної організації акціонерне товариство (або кооператив) повністю самостійне, що працює на повному госпрозрахунку і самофінансуванні. Воно саме вирішує напрямки своєї діяльності, форми і методи організації праці, структуру і форми управління своїх підрядних підрозділів, систему набору кваліфікованих кадрів оплати праці робочим тощо. Кожен працівник товариства працює ініціативно, натхненно, оскільки він зацікавлений у результатах своєї праці.

III. Закріплення знань учнів

1. Запитання для перевірки нових знань

- . Яку діяльність називають виробничо-господарською, комерційною?
- . Які види економіки виокремлюють залежно від ступеня інтеграції складових елементів економічної системи?
- . Що є предметом дисципліни «економіка підприємства»?
- . Надайте визначення підприємству, як суб'єкту господарювання.

- . В чому полягає місія підприємства?
- . Визначте характерні ознаки підприємства.
- . В чому полягають принципи діяльності підприємства?
- . Які ви знаєте види підприємств за певними ознаками?
- . Якими є головні напрямки діяльності підприємства?
- . Які ви знаєте загальні умови розвитку підприємництва?

2. Дайте письмо відповіді на запитання

1. Що таке підприємство?
2. Які основні функції виконує підприємство?
3. Які види підприємства ви знаєте?
4. Які види підприємств ви знаєте в залежності від розмірів?
5. Які існують форми об'єднань підприємств?
6. Який законодавчий акт є визначальним у регулюванні діяльності підприємства, які його основні положення?
7. Які державні органи здійснюють контроль за окремими видами діяльності підприємств?
8. Які умови створення підприємств ви знаєте?
9. Яким чином відбувається реєстрація підприємств?